

LITERATURE

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-110-7-10>

**АСПЕКТИ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ПОВІСТІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА «СОНЯЧНИЙ ПРОМІНЬ»**

Вовк О. В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української літератури та теорії літератури

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Львівська область, Україна

Твори Б. Грінченка актуалізують ті чи інші аспекти патріотичної свідомості, виявляють та поборюють прояви антинаціонального чи маргінального світобачення й, тим самим, впливають на формування патріотичного світогляду дітей, підлітків, юнацтва. У такий спосіб художньо реалізується концепція національного звільнення, для якої, за І. Франком, найважливішими зняряддями є «національна свідомість», «почуття солідарності» та «почуття сили і віри в остаточний успіх» [2, с. 376]. Однак найбільш художньо багатогранним, ідейно комплексним, наймасштабнішим твором у цьому зв'язку варто вважати повість «Сонячний промінь» [1, с. 323 – 447], написану у 1890 р. і вперше опубліковану через рік у журналі «Зоря».

Варто відзначити, що повість цілком можна віднести до синкретичного реалізму. У ній поєднуються тенденційно-реалістичні та критично-реалістичні змістово-стильові елементи із елементами просвітництва (однією із наскрізних ідей твору є просвіта і праця інтелігенції для народу), романтизму (особливо це простежується у зображенні виняткових рис характеру студента Марка Кравченка) та сентименталізму (зворушливі описи хвороби та поступового згасання Катерини). Таке стильове розмаїття робить твір багатомірним, жвавішим, доступнішим для сприймання передусім старшими дітьми й молоддю. Воно не дає ідейності витіснити естетичність, перетворити художню тканину на одноплосинну політичну пропаганду, а складні

характери та проблеми спростити до редукованих публіцистичних гасел і закликів.

Іншим важливим значеннєвим аспектом повісті є її проблемна поліфонічність (від особистих до суспільно значущих питань національного та соціального спрямування), у межах якої домінує чітко окреслена національна проблематика. Ці національні проблемні аспекти перегукуються з іншими творами письменника на патріотичну тематику.

Чимало місця у повісті відведено зображенню типових характерів псевдопатріотів, що оточують головних персонажів. Насамперед – це більша частина гуртка українофілів, особливо старша: професор Човгanh, Тапчанський, багатій Савчевський та ін. Письменник показує на їхньому прикладі роботу старших громад: нездатність до активної діяльності, брак чітких культурно-політичних орієнтирів, непродуктивна балаканина (постійні суперечки про мову), боягузливість. Однак у повісті чітко проступають й позитивні характери свідомих селян (хлопчика Корнія, його батька, сусідів і знайомих, що спрагли українського книжкового слова) та українофільської інтелігенції, діяльної, сміливої, бойової (передусім молоді).

Особливо близькими й доступними для свідомості юного реципієнта робить письменник змістові аспекти повісті, через введення любовної інтриги. Це завжди цікаво молодому читачеві. Йдеться про наскрізне драматичне кохання між головними героями – сином бідного міського чоботаря, студентом (згодом вчителем гімназії та секретарем у міському часописі) Марком Кравченком та спочатку малоросійською панянкою, а згодом переконаною українофількою, сільською вчителькою Катериною Гординською. Розвиток кохання двох молодих людей не просто утворює основну сюжетну лінію повісті, разом з нею пов'язуються дві важливі взаємопереплетені проблеми твору, що художньо конкретизують смислові аспекти етнокультурного закорінення, національної ідентифікації, морального вибору. Перша стосується можливості поєднання інтимно-особистого (любви) та суспільного (національної справи). Друга – можливості індивідуального національного відродження – дерусифікації (Катерина, меншою мірою Марко та ін.).

Найбільш фундаментальний націоналізуючий вплив на свідомість Катерини, як свого часу і на Марка, має поезія Т.Шевченка. Образи Кобзаря допомагають дівчині збагнути, як можна «зрекатися з-за любові до рідного краю» (самовідданість Марка вона порівнює з Гонтою). Так з'являється усвідомлення суті образу патріота-борця: «Образи, найбільш образи опанували її. І один з їх був образ борця за рідний край, людини, що зрекається власного щастя. І той образ був перед нею тепер у

надзвичайному сяєві» [1, с. 406]. Катерина цілковито змінюється, вона починає глибше розуміти світ внутрішній і зовнішній світ, починає розуміти, що «краса душі» – вища за фізичну вроду, що є «дещо вище від задоволення власних почувань та бажаннів» [1, с. 406].

Перемагаючи спротив батьків, Катерина вибирає долю сільської вчительки, та, на жаль, через утиски сільського начальства захворює на сухоти. Приїзд Марка, їхнє примирення і порозуміння, а згодом і одруження змушують хворобу відступити, однак ненадовго.

Над могилою коханої Марко подумки виголошує зворушливий монолог – звертання до померлої Катерини. Він утворює епілог повісті і має не лише психологічно-естетичне значення – його важлива художня функція – показати молодому читачеві послідовність та чіткість ідейної позиції персонажа й тим самим максимально наблизити його до патріотичних ідеалів українства. За допомогою монологу автор наголошує на ідеї нестерельності («Вся душа твоя чиста перелинула з останнім твоїм зітханням у мою душу і навіки з'єдналася з нею...») та метафорично зображає сенс життя справжнього українського інтелегента – «бути людям сонячним променем»: «...Сонячний промінь... Ти так завжди любила сонце, що тобі сподобається се порівняння – я знаю. Чи не в цьому ж і мета людського життя – бути людям сонячним променем і робити їх щасливими...» [1, с. 447].

Література:

1. Грінченко Б.Д. Твори : в 2 т. / Борис Дмитрович Грінченко. Т.1. Поетичні твори. Оповідання. Повісті / упоряд. В.В. Яременка; приміт. А.Г.Погрібного, В.В. Яременка; вступ. ст. і ред. тому А.Г. Погрібний. К.: Наук. думка, 1990. 640 с.
2. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. З останніх десятиліть XIX в. / Іван Франко. Дрогобич : ВФ «Відродження», 2008. 464с.